УЛСЫН ИХ
ХУРЛЫН
ТАМГЫН ГАЗАР

ПАРЛАМЕНТЫН
СУДАЛГАА
СУРГАЛТЫН
ХҮРЭЭЛЭН

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮДИЙН ТООНЫ ХУВИЛБАРУУДАД УЛСЫН ИХ ХУРЛААС ШИЙДВЭР ГАРГАХ САНАЛЫН ТООГ ХАРЬЦУУЛСАН ЛАВЛАГАА

Мэдээлэл лавлагаа
Судалгааны код: СТ-23/406

Захиалагч: Ажлын хэсэг

Хянасан: Парламентын судалгаа, сургалтын хүрээлэн (ПССХ)-гийн захирал Ц.Цогзолмаа

Судлаачид: Д.Халиун, Г.Билгээ, Э.Дашзэгвэ, Л.Хурцбилэг

Улаанбаатар хот
2023 он

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮДИЙН ТООНЫ ХУВИЛБАРУУДАД УЛСЫН ИХ ХУРЛААС ШИЙДВЭР ГАРГАХ САНАЛЫН ТООГ ХАРЬЦУУЛСАН ЛАВЛАГАА

Монгол Улсын Их Хурал 2022 оны 54 дүгээр тогтоолоороо “Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн 2022 оны 01, 02 дугаар тогтоол гарсантай холбогдуулан хууль тогтоох, гүйцэтгэх эрх мэдлийн харилцан хяналт-тэнцлийг хангах хүрээнд төрийн эрх барих дээд байгууллагад ард түмнийг төлөөлөх Улсын Их Хурлын гишүүдийн тоог шинэчлэн тодорхойлох, Улсын Их Хурлын сонгуулийн дэвшилтэт тогтолцооны зарчмыг Монгол Улсын Үндсэн хуулиар баталгаажуулах асуудлыг судлан Монгол Улсын Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах төслийг боловсруулж, Монгол Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх”-ийг Монгол Улсын Засгийн газарт даалгасан. Үүний дагуу Монгол Улсын Засгийн газраас 2022 оны 05 дугаар сарын 03-ны өдөр Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулах өөрчлөлтийн төслийг Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн бөгөөд төслийг холбогдох Байнгын хороод болон нэгдсэн хуралдаанаар нэг дэх хэлэлцүүлгийг 2023 оны 05 дугаар сарын 05-ны өдөр явуулсан.

Монгол Улсын Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах журмын тухай хуулийн дагуу Улсын Их Хурал (УИХ)-ын гишүүд Үндсэн хуульд оруулах өөрчлөлтийн төслийг олон нийтэд танилцуулах, иргэд, сонгогчдоор хэлэлцүүлж, санал авах ажлыг 2023 оны 05 дугаар сарын 08-наас 16-ны өдрүүдэд тойрогтоо зохион байгуулсан.

УИХ-ын гишүүдийн тойрогтоо хийсэн уулзалтын үеэр иргэд “УИХ-ын гишүүдийн тоо хэд байвал оновчтой гэж үзэж байна вэ?” гэсэн асуултад олон хувилбаруудыг дэвшүүлжээ. Үүнтэй уялдуулан энэхүү судалгаанд УИХ-ын хуралдааныг хүчинтэйд тооцох ирц болон УИХ-аас шийдвэр гаргах саналын тоо нь иргэдээс хамгийн олон давтамжтай ирсэн УИХ-ын гишүүдийн тооны хувилбаруудтай уялдан хэрхэн өөрчлөгдөхийг авч үзсэн болно. (Хүснэгт 3.)

Монгол Улсын Үндсэн хуулинд заасан УИХ-ын хуралдааныг хүчинтэйд тооцох ирц болон УИХ-аас шийдвэр гаргах саналын тоог дараах байдлаар тогтоосон байна. (Хүснэгт 1.)

Хүснэгт 1. УИХ-аас шийдвэр гаргах саналын босготой холбоотой Үндсэн хуулийн зохицуулалт

Үндсэн хуулийн заалт	*Шийдвэр гаргах саналын босго*
Хорин хоёрдугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг “Улсын Их Хурал бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх боломжгүй гэж **нийт гишүүний гуравны хоёроос доошгүй** нь үзэж, эсхүл мөнхүү шалтгаанаар Ерөнхийлөгч Улсын Их Хурлын даргатай зөвшилцөж санал	66.7%

болгосон бол Улсын Их Хурлын нийт гишүүний гуравны хоёроос доошгүйн саналаар өөрөө тарах шийдвэр гаргаж болно.”	
Хорин долдугаар зүйлийн 6 дахь хэсэг “Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн болон Байнгын хорооны **хуралдааныг гишүүдийн олонхи** нь хүрэлцэн ирснээр хүчинтэйд үзэж, Үндсэн хуульд өөрөөр заагаагүй бол **хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонхийн** саналаар асуудлыг шийдвэрлэнэ.” Үндсэн хуульд өөрөөр заагаагүй бол **Улсын Их Хурлын нийт гишүүний олонхийн** саналаар хуулийг эцэслэн батална. **Хорин долдугаар зүйлийн 7 дахь хэсэг** “Улсын Их Хурлын гишүүд саналаа илээр гаргаж асуудлыг шийдвэрлэнэ. Үндсэн хууль, бусад хуульд заасан, эсхүл **хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонхи** дэмжсэн бол нууц санал хураалт явуулна.”	50.0% + 1 50.0% + 1 50.0% + 1 50.0% + 1
Хорин наймдугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг “Хуулийн биелэлтийг хангахтай холбоотой нийтийн ашиг сонирхлыг хөндсөн тодорхой асуудлаар **Улсын Их Хурлын нийт гишүүний дөрөвний нэгээс доошгүй** нь хянан шалгах түр хороо байгуулах санал тавибал Улсын Их Хурал цөөнхийн төлөөллийг оролцуулан уг хороог байгуулна.”	25.0%
Гучин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 1 дэх заалт “Улсын Их Хурлын баталсан хууль, бусад шийдвэрт бүхэлд нь буюу зарим хэсэгт нь хориг тавих. Ерөнхийлөгчийн тавьсан хоригийг Улсын Их Хурлаар хэлэлцэж, **чуулганд оролцсон нийт гишүүний гуравны хоёр** нь хүлээж аваагүй бол уг хууль, шийдвэр хүчин төгөлдөр хэвээр үлдэнэ”	66.7%
Гучин тавдугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг “Ерөнхийлөгч тангаргаасаа няцаж Үндсэн хууль, Ерөнхийлөгчийн бүрэн эрхийг зөрчвөл Үндсэн хуулийн цэцийн дүгнэлтийг үндэслэн Улсын Их Хурлаар хэлэлцэж **чуулганд оролцсон нийт гишүүний дийлэнх олонхийн** саналаар огцруулна.”	66.7%
Дөчин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг “**Улсын Их Хурлын гишүүдийн дөрөвний нэгээс доошгүй** нь Ерөнхий сайдыг огцруулах саналыг албан ёсоор тавибал Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн арав хоногийн дотор шийдвэрлэнэ. **Улсын Их Хурлын нийт гишүүний олонхи** уг саналыг дэмжсэн бол Ерөнхий сайдыг огцруулах тухай Улсын Их Хурлын тогтоол баталсанд тооцож, шинэ Ерөнхий сайдыг гуч хоногийн дотор томилно.”	25.0% 50.0% + 1
Дөчин дөрөвдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэг “Ерөнхий сайд улсын төсвийн болон бодлогын тодорхой асуудлаар өөрт нь итгэл хүлээлгэх тогтоолын төслийг оруулбал Улсын Их Хурал гурав хоногийн дараа хэлэлцэж эхлэн арав хоногийн дотор	50.0% + 1

Улсын Их Хурлын нийт гишүүний олонхийн саналаар шийдвэрлэнэ.”	
Жаран наймдугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг “Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах асуудлаар **Улсын Их Хурлын гишүүдийн гуравны хоёроос доошгүйн** саналаар ард нийтийн санал асуулга явуулж болно.”	66.7%
Жаран есдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэг “Үндсэн хууль, түүнд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийг **Улсын Их Хурлын нийт гишүүний дөрөвний гурваас доошгүйн** саналаар батална.” **Жаран есдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэг** “Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийг Улсын Их Хуралд хоёр удаа авч хэлэлцэхэд ийнхүү **нийт гишүүний дөрөвний гурваас доошгүйн** санал авч эс чадвал уул төслийг ээлжит сонгуулиар сонгогдсон Улсын Их Хурлын шинэ бүрэлдэхүүн ажлаа эхэлтэл дахин авч хэлэлцэхгүй.”	75.0%

Үндсэн хуульд УИХ-аас шийдвэр гаргах саналын босгыг “гишүүдийн гуравны нэг, гуравны хоёр, дөрөвний гурав, дийлэнх олонхи, (энгийн) олонхи” гэж томьёолсон байдаг. Эдгээр томьёоллыг хэрхэн ойлгохыг дараах Хүснэгтээс харж болно.

Хүснэгт 2. Нэр томьёоны тайлбар

Нэр томьёо	*Олон улсын нэршил*	*Тайлбар*
Энгийн олонхи	Simple Majority	тоологдсон нийт саналын (санал хураалтад оролцсон гишүүдийн) 50.0% + 1 санал авсныг
Үнэмлэхүй олонхи	Absolute Majority	тоологдвол зохих нийт саналын (нийт гишүүдийн) 50.0% + 1 санал авсныг
Харьцангуй олонхи	Effective Majority	хамгийн олон санал авсныг
Дийлэнх олонхи	Special Majority	“гуравны хоёр” (66.7%), “дөрөвний гурав” (75.0%) г.м. тодорхой заасан санал авсныг

Эх сурвалж: *Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийн төсөлтэй холбоотой судалгаа, мэдээлэл, лавлагаа. Монгол Улсын Их Хурал. УБ., 2017 он. 39 дэх тал.*

Үндсэн хуульд УИХ-аас шийдвэр гаргах саналын босгыг тооцохдоо “нийт гишүүдийн”, эсхүл “хуралдаанд оролцсон гишүүдийн” гэсэн хоёр үндсэн нөхцөлөөс хамаарахаар тогтоосон. Тухайлбал, УИХ-ын тодорхой зарим шийдвэрүүд нь “нийт гишүүдийн” 3/4, 2/3, олонхийн саналаар хүчин төгөлдөр болно. Харин “хуралдаанд оролцсон гишүүдийн” 2/3, олонхийн саналаар хүчин төгөлдөр болно.

Ирцийн хувьд Үндсэн хуулийн Хорин долдугаар зүйлийн 6 дахь хэсэгт зааснаар УИХ-ын чуулганы нэгдсэн болон Байнгын хорооны **хуралдааныг гишүүдийн олонхи** (50.0%+1) нь хүрэлцэн ирснээр хүчинтэйд тооцно.

Хүснэгт 3. УИХ-ын гишүүдийн тооны хувилбаруудад УИХ-аас шийдвэр гаргах саналын тоог харьцуулсан байдал

Гишүүдийн тооны хувилбар	*Нийт гишүүний*				*Хуралдаанд оролцсон*	
	3/4-аас доошгүй 75.0%	*2/3-оос доошгүй* 66.7%	*олонхи* 50.0% + 1	*1/4-ээс доошгүй* 25.0%	*нийт гишүүний 2/3-оос доошгүй / дийлэнх олонхи* 66.7%	*гишүүдийн олонхи* 50.0% + 1
	Үндсэн хуулийн заалт					
	§69.1.	§22.2; 68.2.	§27.6; 43.1; 44.1.	§28.2; 43.1.	§33.1.1; 35.2.	§27.6; 27.7.
76	57.0	50.7	39.0	19.0	26.0	19.5
84	63.0	56.0	43.0	21.0	28.7	21.5
96	72.0	64.0	49.0	24.0	32.7	24.5
99	74.3	66.0	50.5	24.8	33.7	25.3
108	81.0	72.0	55.0	27.0	36.7	27.5
111	83.3	74.0	56.5	27.8	37.7	28.3
120	90.0	80.0	61.0	30.0	40.7	30.5
126	94.5	84.0	64.0	31.5	42.7	32.0
132	99.0	88.0	67.0	33.0	44.7	33.5
144	108.0	96.0	73.0	36.0	48.7	36.5
152	114.0	101.3	77.0	38.0	51.3	38.5
156	117.0	104.0	79.0	39.0	52.7	39.5